



Starški list

2008/6

wudaće: zyma 2008 (6)
wudawaćel: Serbske šulske towarstwo z.t.
Póstowe naměsto 2
02625 Budyšin
tel.: (03591) 550216
faks: (03591) 550220
info@sorbischer-schulverein.de
www.sorbischer-schulverein.de
zamołwitej redaktorce: Marja Jaworkowa/Monika Süßowa
tel.: (03591) 550215
titulny wobraz: *Bóže dźěćetko* w Rownjanskej pěstowarni, SŠT
fota: SŠT
© 2008 Serbske šulske towarstwo z.t./Sorbischer Schulverein e.V.

Lubi starši,

adwentny čas je za naše džeći poľny potajnstwow a wočakowanjow. Hrajamy, paslimy a spěwamy z nimi. We wšelakich kónčinach Łužicy znajemy rozdźělne swjedźenje a nałožki. Džeći čakaja na swjatu Borboru, na swjateho Mikławša, w srjedźnej Łužicy na Slepjanske džećetko, potom na rumpodicha a skónčnje so narodži Bože džećo a swjećimy hody. Wažna je při tym mjezsobna komunikacija, kotrejž so w tutym staršiskim lisće wosebje wěnujemy. Jimacy zaćišć zawostaji předstajenje Rownjanskeje pěstowarnje „Milenka“.

Přeju Wam w mjenje předsydstwa Serbskeho šulskeho towarstwa rjany adwentny čas, žohnowane hody a wosebje strowotu a Bože žohnowanje w nowym lěće.

Waša



Ludmila Budarjowa

předsydka Serbskeho šulskeho towarstwa z.t

Wobsah:

Komunikacija - kak so wona poradži	2
Džećo trjeba nastorki w rěčnym wuwicu	4
Witaj pěstowarnja „Milenka“ w Rownom	8
Čas mjez lětomaj	13

Komunikacija - kak so wona poradži

Rěčenje je jedyn z našich najrjeńšich darow. Zhromadna mačersčina woznamjenja schowanosc a přislušnosć. Wona posrědkuje hódnoty a wodži z tym naše socialne zadžerženje.

Hižo zapřijeće mačersčina pokazuje na wosebitu rólu blišich wosobow. Komunikacija z nimi a jich rěčny přikład wjedu džěčo do swěta rěče. Naš počah k druhemu čłowjekej je najwažniši za komunikaciju. Hač so komunikacija poradži, zaleži na mojim nutřkowym nastajenju džěsću napřečo.

Dobry přikład w rěčnym zadžerženju móže być:

- při rěčenju na džěčo hladać, z cyłej kedžbnosću pódla być
- pomału a jasnje rěčeć
- swójske jednanje rěčnje přewodžeć
- zmylki džěsća připódla z prawym přikładom poprawić
- rěč jako srědk komunikacije přenjoyadnje wužiwać

Za wuwice individualnosće je wažne, zo z holcami a hólcami na jednej runinje jednamy.

Před telewizorom njetrjeba džěčo rěčeć a woprawdže připosłuchać. Tam nima móžnosć so zapřijeć a zhromadnje rozsudzić. Jeho měnjenja a začuća njejsu prašane. Jenož we woprawdžitym rozestajenju, hdyž džěčo nazhonja, zo je jako wosobina wažna a prašana, móže wone so wotewrěć a dowěrić. Tak zamóže tež poněčim swój egocentrum zhubić.



džěči w Ralbicach

rěčnik/rěčnica

- wo swójskich myslach a začućach rěče:
„Ja myslu...“, „Ja čuju...“
- konkretne situacije narěčeć
- konkretne zadžerženje narěčeć
- při temje wostać, tu a nětko
- so wotewrić
- druhemu žane negatiwne kajkosće připisać

nic wužiwać: „ty sy.., přeco, ženje, typisce, tehdy, wostudle“, wumjetowanja, spowšitkownjenja

připosluchar/připoslušarka

- pozbudžowanje k dalerěčenju: „hm“, „aha“, „oh“, „zajimawe“
- slyšane ze swójskimi słowami wróco zdžělić, to pokaza, zo sym rozumił/a
- wotewrjene prašenja „što, što, kak“
- zaměrnje so za začućemi a přecemi druheho prašeć
- zrozumliwe wuprajenja potwjerdzić a chwalić
- swójske začuća wróco zdžělić, tež dobre n.př. „Mje wjeseli,...“

nic wužiwać: „čehodla“, sudženje, spěšne interpretacije

Zaleži na tym, wšake situacije tworić, w kotrychž so rěč a wuměna zmóžnitej. Derje je zhromadnje knižki hladać a čitać, baje bać, spěwać, rymować, ale tež wšedne zaběry a džěla z rěču zwjazać. Tež klankodźiwadło, hry w rólach abo pohi-



wotchadnička w Chróscicach

bowanske hry wotpowěduja džěscowskemu wuknjenju z ćělom a spěchuja tak při hrajkanju wuspytanje a wukmanjenje w rěči.

Džěco trjeba nastorki w rěčnym wuwicu

Kubłarki, wučerjo a druzy fachowcy na polu wuwica a kubłanja džěsća zhladuja starosćiwje na wuwicowe tendency, po kotrychž kóžde štwórtce džěco ćeže w swojim rěčnym wuwicu pokazuje. Tute wjedu pozdžišo w šuli k wuknjenskim ćežam, wosebje w přiswojenju čitanja a pisanja. Džěco, kotrež na rěčnym polu njedostatku začuwa, wuwija w zhromadnosći z druhimi njewěstosć. Wone změje



adwent w Chrósćicach

so ćežko, konflikty z pomocu rěče rozrisać, čehnje so wróćo abo chila k tomu, w zwadže spěšnje pjasće zasadžeć.

Wuchadźa so z toho, zo leža přičiny za tute wuwice wosebje w změnjonych wuwicowych wobstejnosćach/žiwjenskich poměrach džěsća našeho časa. Přiběraca technizacija, přeco spěšniše wotběhi we wsědnym dnju, konsumowe zwučenosće a hustohdy z džělowej situaciju a starosćemi přežadani starši su móžne přičiny za falowace rěčne nastorki.

Zo by so rěčnym njedostatkam zadžěwało, je móžno džěco cyle wědomje w swójbje rěčnje kublać. Wone wuknje swoju maćernu rěč cyle přirodnje, ale nic w samoběhu. Trjeba k tomu rěčne přikłady, dokelž wuknje runje přenje lěta wosebje přez napodobnjenje. Rěč nawuknje jenož, hdyž ma tež sklad-

nosće rěčeć. K tomu trjeba počahi a aktiwnu interakciju z druhimi, wosebje ze staršimi. Wosebite wužadnje je to za staršich, kotrež swoje dźěčo dwurěčnje kubłaja.

Hižo z čěšenkom ma so ze wšeho spočatka wjele rěčeć, tež hdyž hišće ničo njerozumi. Rěčne wuwice so započina z přenimi małymi džělčkami: ze słyšenjom, spóznanjow a rozeznanjow zynkow a zwukow. Na započatku klinča čěšenkej hišće cuze, ale z kóždym wospjetowanjom je přeco lěpje spóznama. Čěšenk započina zwuki, tróšku starše dźěčo zwukowe kombinacije a słowa napodobnjować. Tak bórže spóznama, zo je rěč srědk, so zwuraznić a z druhim do kontakta stupić. Započina na tute wašnje w małych krokach artikulować.

Mjez druhim a třecim žiwjenskim lětom słowny skład džěsća nimoměry rozrosće. Po napodobnjenju jednotliwych słowow poněčim přenje jednosłowowe sady wutwori a so z tym aktiwnje na komunikaciji wobdžěli. Pozdžišo twori sady z dwěmaj a třomi słowami, štož je spočatk wutworjenja rěčneho systema. Poněčim bywaja sadowe konstrukcije kompleksniše.

W tutym wuwicowym stadiju je wažne, dźěčo z wjele rozdžělnymi słowami a wobrotami zeznajomnić. Wšědny dzeń skića wjele móžnosćow, so z džěsćom rozmołwjeć a jemu swět rěče wotkrywać. W hrě, při džěle, w domjacnosći a při wuchodžowanju hodža so přeco zaso wěcy a činitosće pomjenować a wopisować.



Při myću a zdrasćenju hodži so džěčo ze sobu samym lěpje zeznajomnić w tym, zo so džěle mjezwoča a čěła pomjenuja.

Zo by so džěčo tež z powědacej řeču zeznajomiło, kotraž so we wšědnym dnju mjenje nałožuje, je přihódne jemu bajki a powě-



rěčne spěchowanje w Ralbicach

dančka předčitać abo powědać. Při tym nawuknje připosłuchać a być dlěši čas kedźbliwe. Zasopowědanie tyje wuwicu pomjatka a swobodneho zwuraznjenja. Džěčo počina ze słyšaneje řeče nutřkowne wobrazy wutworjeć. Z tym so spěchuje wuwice předstawow a fantazije. Mnohim džěčom džensa tuta kmanosć pobrachuje. Telewizija a widejowe filmy hotowe wobrazy skićeja, tak zo so džěsću swójska předstawa wotewza.

Wuchadźamy z toho, zo je to jedna přičina za to, zo džensa mnohim džěčom ćežko pada připosłuchać a kedźbliwi być.

Słuchanje kasetow a CDjow je dobre wudospołnjenje spěchowanja řeče. Njeměło pak řečne kubłanje w direktnym počahu k dorosćenemu narunać. Móžnosć prašenja stajeć a so wo słyšanej stawizničce rozmołwjeć, zmóžni džěsću same řečeć a swoje začuća zwuraznić. Komunikacija ze zynkonošerjom wostanje jednostronska a džěčo je ze swojimi začućemi same. Wobkedźbuje so, zo t.m.j. „medijowe džěči“ často wuběrnje słyšane teksty po słowje wospjětuja. Njenawuknu pak, so swobodnje zwuraznić a na partnera počahować.

Tež rěčne hry, rymy, spěwy a hrónčka su wuwicu rěče jara spo-
možne. Z tutymi wuknje džěco cyle lochce rěčne mustry a wuwije
předstawu wo natwarje rěče. Rozkładže na přikład při rytmskim
kleskanju słowo do zwukow abo sadu do słowow. Spóznaje při
rymowanju podobnosće mjez słowami. Z tym wuwije cyle njewě-
domje začuće za rěč, štož jemu pozdžišo w šuli wuknjenje
spisowneje rěče wolóži.



adwentnička w Chrósćicach

Bjez prócy džěco rěč wuwije, hdyž so nad rěču a swojim postu-
pom wjeseli. Hižo čěšenk měł so w swoich přěních „rěčnych
pospytach” – we wjazolenju a klukotanju – posylnjować. Z po-
směwkom, mimiku a gestiku je móžno jemu „wotmołwić”. Radosć
nad rěču da so přez dorosćeneho spěchować w tym, zo sej čas
bjerje, džěscu sčerpliwyje připosłucha a je přeco zaso pozbudźuje.
Džěscu měło so wurěčeć dać, tež hdyž so hišće njewušiknje zwu-
raznja. Dorosćeni měli pomału a jasne rěčeć a so ze swojej rěču
wuwicowemu stawej džěsća přiměrić. Wopak nałożowane słowa a
wobroty njeměli so kritizować. Doporuču so, to prajene cyle jednor-
je prawje wospjetować. Tak džěco z přikłada wuknje, bjeztoho zo
so wottraši.

dr. Jana Domelowa, šulska psychologowka

Witaj-pěstowarnja „Milenka“ w Rownom

Naša pěstowarnja „Milenka“ eksistuje nětko hižo wjac hač 50 lět. Wot wšeho spočatka sem je so na dwurěčnosć wulka wažnosć kładła. Runje před 10 lětami započachmy za modelowy projekt Witaj wabić a wo tym rozmyslować, kajke ma naše džěło w přichodze wupadać. „Hdyž wětřik změny wěje, twarja ći jedni murje a ći tamni wětřniki.“ Z pomocu našeho nošerja, Serbskim šulskim towarstwom z.t. a ze Slepjanskej gmejnu je so nam poradźilo, wětřikej změny do našeho zarjadnišća začahnyć dać. Za nas



Adelheid Noušowa, Irena Seidlowa, Gisela Zobelowa,
Klaudia Šewelisowa, Edelgard Nowušowa (wotlěwa)

kubłarkow rěkaše to, pollětny intensiwny kurs serbšćiny wopytać a cyły pedagogiski wšědny džeń z džěćimi přetworić. Skočichmy takrjec do zymneje wody najebać wulkich wobmyslenjow ze stron zwonkastejacych a staršich našich pěstowarskich džěćí. Naše cyłe džěło wusměrichmy na to, džěćom hornjoserbšćinu tak sposrědkować, zo sej tež džěćí bjez serbskich předznajomnosćow za

krótki čas serbsčinu starobje wotpowědujo přiswoja. Přiswojenje druheje řeče je na dobro duchowneho wuwica džěsća, dokelž so při tym abstraktne a zapřijećowe myslenje, kiž so w přěních žiwjenskich lětach wutwori, spěchuje.

Džens po 10 lětach džěla po metodze dospołneje imersije móžu prajić, zo je so naš tehdyši rozsud wuplaćil. Serbska řeč je w Slepjanskej wosadze pola „młodeje generacije“ znawawožiwjenje nazhoniła, kaž so wona z wučbu B-serbsčiny ženje dócpěla njeje. Naša pěstowarnja je derje wucežena (kapacita: 44 džěci w starobje 0-6 lět). W tutym lěće su so k džewjatemu razej džěci z našeje pěstowarnje do Witaj-rjadownje w Slepjanskej zakładnej šuli přiwzali.

Rowno leži w srjedźnej Łužicy, w Slepjanskej wosadze - jednym jónkrótnym regionje narodnych drastow a folklory. Mamy wulkomyslnu zahrodu z wulkimi lipami a tuž z dosć chlódkom w lěće. W zymje služi nam mała skłonina na bliskim sportnišću k sankowanju. Naše položenje na kromje wsy a přimjezne lěsy skićeja dobre wuměńjenja za zetkawanja z přirodu a hrajkanje.

Wot lěta 1976 nosy naša pěstowarnja mjeno „Milenka“ a na to smy wosebje hordži. Wšako pochadza Ingrid Nagelowa, awtorka knihi „Hdže je Milenka?“, z kotrejž je so mjeno přewzało, z Rownoho.

Naše džěci trjebaja wšelake wuknjenske pola a zarjadnišća, kiž jich bytostnym potřebam wotpowěduja. Tohodla wobdžělamy so tež na zarjadowanjach Serbskeho kulturneho centruma w Slepom, kotrež so tam za džěci poskićeja.

Tydžensce jónu maja džěci móžnosć, so w našej pěstowarni na wučbje hudźbneje šule „Fröhlich“ wobdžělić. Rejwanska pedagogowka Antje Weisse chodži dwutydžensce k nam a nazwučuje z džěćimi rejki.

Wažne je nam wobchowanje našeho jónkróćneho slepjanskeho dialekta (hlej němski džěl). Někotre přikłady namakaće w němskim

dželu Staršiskeho lista. Spytamy našim džěcom słowa, řečne wobroty, spēwy a hrónčka nawučić. Při tym nas Róža Šenkarjowa rady podpěruje a z nami Slepjanske spēwy spēwa.



6. swjedzeń na Njepilic dworje

Džěci w našej pěstowarni přińdu z rzyzy němskich swójbow. Tohodla je nam wažne, serbskorěčne „kmótry“ a serbskorěčnych „kmótow“ do našeho pěstowarskeho dnja sobu zapřijeć. Tak nas n.př. tydžensce županka Inga Nowakowa wopytuje a z džěćimi serbsce řeči, powěda a so hrajka. Džěci dožiwja na tute wašnje nimo nas kubłarkow dalše serbsce řečace wosoby.

Podpěru wšelakeho razu nazhonjamy tež přez Njepilic dwór z.t. w Rownom, z kotrymž wusko hromadže džělamy. Na 200 lět starym dworje nazhonja džěci „kak to jo bylo“ něhdy. Zhromadnje wuhotujemy projekty wokoło jutrow a z našimi programami přinošujemy k dobremu poradženju wšelakich zarjadowanjow na Njepilic dworje.

Slepjanske *Bóže džěćetko* w našej pěstowarni

Wosebje rjany a po cylej Łužicy jónkrótny nałožk dožiwja naše džěci w předhodownym času - wopyt *Bóžeho džěćetka*.

Bóže džěćetko, kotrež po 1. hač do 4. adwenta džěci we wjeskach wokoło Slepoho při ćmičkanju wopytuje, je jedna překrasnje zdrasćena wosoba ze zakrytym wobličom. Dwě holcy w drasće ródnych wjeskow *Bóže džěćetko* přewodźetaj. Wone přinjese Bože žohnowanje do domu a rozwjeseła džěci z chlósćenkami. Dorosćenym wudźeli z prutom z brězowych hałžkow žiwjensku móc a strowotu za přichodne lěto.



Spočatk zašleho lěstotka, hdyž bě přaza hišće zetkanišćo wjesneje młodžiny, bu *Bóže džěćetko* po tradiciji z koła młodych holcow, kotrež so na žěntwu w přichodnym lěće hotowachu, wuzwolene. Přecelki je zakładnu drastu njewudateje kmótry woblečechu a wupyšichu. Hornje ćěto

je zawodźene z dołhorukawatej mužacej košlu. Na spódnu a zwjeršnu suknu je fala z módroćišća zwjazana. Běle nohajcy a rukajcy, čorne črije, k tomu wušiwane abo čerwjene musselinowe rubiško a čerwjena nahłowna pycha wudospołnja drastu. Wobličo zakrywa přewidny šlewjer. Hrudź, rukawje a chribjet su z lutymi banćikami abo seklemi wudebjene. W lěwey ruce njese zwónčk, w prawej pak prut z brězowych hałžkow, kiž je tohorunja z pisanymi seklemi wupyšeny. Kóžda ze sydom k Slepjanskej wosadže

přislušacych wjeskow ma swoje *Bóže džěćetko*, kotrež so w jednotliwych džělach drasty rozeznowaja. Holcy w zymskej drasće ródneje wsy *Bóže džěćetko* po woběmaj bokomaj přewodžetej. Jedna njese latarnčku, ta tamna zwjazany šantk (rubiško) abo korbik z darami. Tak čehnjechu přjedy dom do domu k swójbam z džěćimi. Tute sedžachu měrnje při kachlach, hdyž *Bóže džěćetko* mjelčicy, ale wot zwonjenja zwónčka přewodžace do stwy zastupi a so k postrowej pokłoni. Wšě džěći pomajka a dorosćenych so z prutom dótkny. Džěći dóstachu něšto z darow ze šantka - jabluka, worjechi a chlósćenki.

Rozdžělnje k rumpodichej, kiž njeposlušne džěći z prutom pošwika, so *Bóže džěćetko* dorosćenych jenož z prutom dótknje. Tute wašnje je najskerje wušło z předstawow a wěry našich přjedownikow. W času zymskeho zawróta slónca zda so jim přiroda poła potajnych mocow być, kotrež so na nowy růst přihotuja. Tajke mocy třa tež w pupkach a hažkach našich štomow a kerkow. Po dótknješ nětko čłowjeka z tajkim pručikom z čerstwych brězowych hažkow, so na njeho přenjesu wšě kuzła rosćenja tutych hažkow. Džensa wopytuje *Bóže džěćetko* hłownje džěći w šulach a pěstowarnjach, přińdže k senioram abo tež jako hósć na hodownički domowinskich skupinow a druhich towarstwow.

Brunica

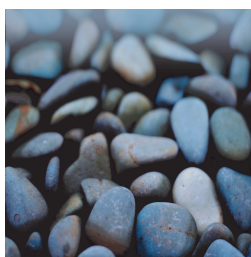
Z wulkej starosću wobkedžbujemy postupowanje jamy Wochozy a stajnje rosćacu přestrjeń wudobywanišća. Hižo nětko dyrba so na zakładze 1994 wobzamknjenym brunicowym planje džěle Trjebina-Zagory a Rowneho zhubič. Vattenfall Europe & Mining AG su próstwu k wužiwanju tuchwilneje prioritneje kónčiny, sydlišća Rowno, Mulkecy a Miłoraz, zapodali. Rozsud leži pola Sakskeho knježerstwa, kotrež dyrbi ke kóncej lěta 2011 wužiwanje tuteje kónčiny wobzamknyć.

Slepjanska gmejna je so w swoim stejišću k postupowanju brunicoweje jamy Wochozy jasnje wuprajiła a wotbagrowanje prioritneho pasma wotpokazała.

Klaudia Šewelisowa, wjednica

Čas mjez lětomaj

Posledni dzeń lěta je dobra přiležnosć, sej podawki lěta hišće raz spřitomnić. Snano móže so na zańdžene z džakom a na přichodne z přećemi zhladować.



Swójba zetka so na silwester w přijomnym kruhu. Kóždy w swójbje přinjese foto, rysowanku, pohladnicu, mału dopomnjenku abo tež paslenku ze zašleho lěta sobu. Za mjeńše džěci staršej wěcy wupytatej. Fota so za to wosebje derje hodža. *Kóło móžeće tež jako hru wuhotować, hdyž wšě wěcki do kašćika položíte. Džěci a dorosćeni čahnu potom porjadu jedyn džěl z potajnstwowej kisty a k tomu rěča.*

Takle hodži so započinać: „Jedne lěto so kónči. Chcemy wróćo zhladować a sej powědać, što bě w zašłym lěće za nas wažne.“ Porjadu powědaja džěci a dorosćeni wo swojich dožiwjenjach a položa dopomnjenku do kruha. Je-li něšto wobćežowace, položi so kamjeń k tomu; zaswěćena swěčka staji so za rjane a zwjeselace nazhonjenje.



Pječemy nowolětki z droždźoweho čěsta

500 g muki, kóstkú droždži, 1 jejo, 1/8 l wolija,
50 g mjedu, šćipku sele, wanilu,
wottruhanu citronowu bělizku

Z čěsta formuja džěci a dorosćeni wšelake formy, kaž na přikład slóncó, jandžela, měsačk, spiralu, palčika. Prjedy su burowki podobizny zwěrjatow pjekli a skotej 1. januara k žranju dali. Tole měješe skotej strowotu a žohnowanje přinjesć a wobsydnikej zbožo.

Mjezsobu móžemy sej při formowanju do podobiznow přeća zaplesć a po pječenju je druhim přepodać.

